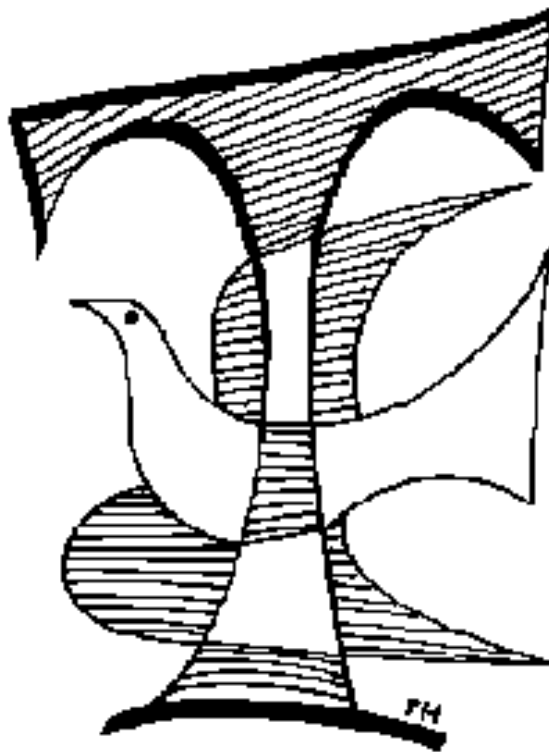

Franciscus van Assisi

Hoofdvraag: *Waarom worden de hedendaagse Franciscanen nog steeds gegrepen door het Franciscaans ideaal en wat is er veranderd aan de interpretatie hiervan?*

Dit tau-teken is een teken dat door Franciscus werd gebruikt om Gods zegen en vrede door te geven. Hij liet het achter op muren, bomen en zegende het voorhoofd van mensen hiermee.

Madeleine Kievits – 6V2 – De heer Wagenaar
Geschiedenis – profielwerkstuk

Inhoudsopgave

Voorwoord

- Inleiding

Hoofdvraag: *Waarom worden de hedendaagse Franciscanen nog steeds gegrepen door het Franciscaans ideaal en wat is er veranderd aan de interpretatie hiervan?*

- Deelvragen
 - Wie was Franciscus van Assisi?
 - Welk ideaal streefde Franciscus na?
 - Waarom sprak Franciscus' ideaal de mensen toen zo aan?
 - Waarom spreekt Franciscus' ideaal de mensen nu nog steeds aan?
 - Hoe werd het leven naar Franciscus' ideaal toen in praktijk gebracht?
 - Hoe wordt het leven naar Franciscus' ideaal nu in praktijk gebracht?
- Conclusie

Nawoord

Bijlagen

Bibliografie

Logboek

Voorwoord

Op 2 februari 2005 ging ik, met een schoolexcursie, voor het eerst naar het kleine stadje Megen om te ontdekken hoe het is om in een klooster te leven. Met wat clichéachtige vooronderstellingen stapte ik binnen bij een man gekleed in een pij met een lange baard, wat deed vermoeden dat deze vooronderstellingen kloppen. Dit bleek absoluut niet zo te zijn... 36 uur later vertrokken we met de bus terug naar school, naar het 'echte' leven, waar ik bezig bleef met het leven dat ik zojuist bewonderd had in Megen. Een jaar later ging ik opnieuw mee, om te zien of ik de uitwerking die het eerste bezoek op mij had ook de tweede keer zou ervaren. Na dit bezoek bleef er niets anders dan verwondering over voor de broeders in het klooster. En bewondering voor hun manier van leven, hun levensvisie en hun gastvrijheid. Wéér bleef ik, toen ik terug was op school, met één been in het kloosterleven staan. Iets intrigeerde mij zo dat ik er mee bezig bleef, zowel binnen als buiten het klooster. Ik wist nu enigszins hoe het is om in een (Franciscaans) klooster te leven, maar over Franciscus zelf wist ik niets. Toen ik een onderzoek moest gaan doen voor mijn profielwerkstuk besloot ik dat dit het perfecte onderzoek voor mij zou zijn. Ik zou iets onderzoeken waar ik heel graag meer over wilde weten en waar ik andere mensen mee zou kunnen stimuleren zich te verdiepen in wat ik zo'n bijzondere ervaring vond. Ook wil ik weten waarom deze Franciscaanse broeders ervoor kiezen om in een klooster te leven volgens de leefregels van Franciscus van Assisi, een heilig verklaarde man die ruim 800 jaar geleden is gestorven. Wat vinden zij zo bijzonder aan deze man, of aan zijn boodschap, dat zij 800 jaar na het verkondigen van deze boodschap besluiten hun leven om te gooien en Franciscus' woorden te gebruiken als leidraad voor hun leven.

Franciscaanse broeders gekleed in habijt.

Inleiding

In mijn voorwoord heb ik verteld hoe ik tot dit onderwerp ben gekomen en waarom ik dit zo graag wilde uitdiepen. Direct stelde mijn PWS-begeleider mij de vraag wat mijn aanpak zou worden voor zo'n (groot) onderzoek. Vooral het inlezen zou tijdrovend zijn omdat ik bijna niets afwist van Franciscus. Ook zonder hulp van minderbroeders was dit onderzoek bijna onbegonnen werk. Ik kon dan immers de vergelijking met de hedendaagse beleving van de franciscaanse boodschap niet maken. Gelukkig waren de broeders in Megen direct enthousiast en wilden zij graag meewerken. Bij het maken van dit profielwerkstuk wilde ik nieuwe onderzoeksmethoden gaan gebruiken dan ik eerder gedaan had: heel veel (betrouwbare) bronnen opzoeken, lezen en verwerken. Vooral het verwerken en combineren van de informatie zou een grote klus worden, immers ik heb een indrukwekkende bronnenlijst. Ik heb er naar gestreefd mijn informatie alleen uit boeken te halen. Een werkstuk maken zonder het internet te gebruiken, zou dat anno 2008 nog kunnen? Aan de hand van tabelletjes, verwijzingen en opmerkingen zou ik de bronnen overzichtelijk op papier kunnen zetten, een tip die ik vooraf kreeg van mijn PWS-begeider.¹ Dan had ik een goede basis voor het maken van een interview, dat ik in het klooster mocht afnemen. Ook interviewen had ik nog nooit eerder gedaan.

Met dit werkplan dacht ik een goed onderzoek te kunnen doen. Ik verwacht dat mijn onderzoek mij zal doen inzien waarom de broeders zo gegrepen worden door Franciscus('s woorden) en wat deze woorden betekenen in deze tijd. Of ik mij zelf ook aangetrokken zal voelen tot dit ideaal weet ik niet, daarvoor is mij over dit ideaal nog te weinig bekend. Maar dat er, nu nog, 15.000 franciscanen wereldwijd (hierbij zijn de bijna 20 tellende vertakkingen binnen de franciscaanse spiritualiteit nog niet meegerekend) elke dag bezig zijn met leven naar dit ideaal zegt mij dat dit toch een mooie boodschap moet zijn.

Ik vind het leuk dat we in de eindexamenklas onderzoekgericht bezig gaan bij het vak geschiedenis. Volgend jaar ga ik namelijk geschiedenis studeren aan de Universiteit van Utrecht waar heel onderzoekgericht onderwijs gegeven wordt. Ik kan doormiddel van dit werkstuk alvast proeven aan het doen van onderzoek. Dat ik hierbij, voor mij onbekende, methoden ga gebruiken zoals het verwerken van veel verschillende bronnen en het houden van interviews maakt dit onderzoek naar mijn mening eindexamenklas-waardig!

¹ Zie de bijlagen.

Wie was Franciscus van Assisi?

Franciscus van Assisi is één van de populairste heiligen van de christelijke wereld. Heden- daagse rituelen en gebruiken vinden hun oorsprong in Franciscus; Franciscus is de bedenker van het kerststalletje enierendag is niet voor niks op Franciscus' sterfdag. Jaarlijks komen meer mensen in Assisi, zijn geboortestad, dan in Mekka. Franciscus sloeg een brug tussen de Islamitische wereld en de christelijke², hij gaf zijn rijkdommen op om in armoede te kunnen leven en preekte tot alles dat geschapen is door God. Ooggetuigen, zoals Thomas van Celano³ die hem persoonlijk gekend hebben, zeggen van hem dat hij niet sprak op de manier van een predikant, maar eerder als een verhalenverteller. Met toespraken wist hij hele groepen mensen achter zich te scharen. De mensen die uitgelopen waren om hem te horen spreken werden door zijn woord gegrepen. Ze juichten en huilden soms; ze probeerden zijn kleren aan te raken. Door zijn woorden sloten families, die al generaties lang in een vete gewikkeld waren, vrede. Er wordt gezegd dat hij soms al prekend begon te dansen en te zingen, dat hij een innemende stem had, en een aantrekkelijke magnetische persoonlijkheid. Zo bereikte Franciscus het gewone volk en zijn naaste broeders, maar pas na zijn dood werd zijn boodschap verstaan door de broeders die wat verder van hem afstonden. Zelfs nu nog...

In 1181 werd in het Italiaanse stadje Assisi Franciscus geboren. Zijn vader was een rijke lakenhandelaar en Franciscus hoefde zich tijdens zijn jeugd geen zorgen te maken over geld. Hij wilde zijn vader niet opvolgen in de succesrijke laken-business maar werd ridder en trok ten strijde in de oorlog tegen Perugia in 1202. Assisi werd verslagen en Franciscus werd opgesloten in een gevangenis in Perugia. Na een jaar werd hij vrijgekocht door zijn rijke vader en kwam hij thuis om weer op krachten te komen, tijdens zijn verblijf in de gevangenis had zijn gezondheid hem behoorlijk in de steek gelaten. In deze tijd begon Franciscus steeds meer na te denken over het leven en over God. Toch besloot hij twee jaar later zijn wapens weer op te pakken en mee te strijden in een oorlog tegen Apulië. In de buurt van Spoleto besloot Franciscus even te gaan rusten, nog verzwakt van zijn gevangentijd. Hij kreeg daar een droom waarin van hem werd gevraagd terug te gaan naar Assisi waar hem duidelijk zou worden wat zijn bestemming zou worden.

Na zijn terugkomst zocht Franciscus naar deze bestemming en door twee gebeurtenissen werd deze hem duidelijk. Hij ontmoette een melaatse en kuste zijn half wegrotende hand. Dit contact maakte hem erg gelukkig en vanaf dat moment koos Franciscus partij voor de zwakkeren en verdrukten in de maatschappij. Vlak na deze ontmoeting ging Franciscus geregeld bidden in het kerkje van San Damiano. Hier sprak het kruisbeeld van Jezus tot hem en Franciscus hoorde een stem die zei: *'Ga, Franciscus, repareer mijn huis, want je ziet dat het op instorten staat'*.

Drie jaar lang herstelde Franciscus alle kerken in de buurt van Assisi, wat ertoe leidde dat hij brak met zijn vader. Deze was het er namelijk niet mee eens dat al zijn geld werd 'verspild' aan het herstellen van oude kerkjes. Franciscus deed afstand van zijn vaders rijkdommen en erfenis en bedelde zijn levensonderhoud bijeen. Hij nam de opdracht van het kruisbeeld om Gods huis te repareren letterlijk. Begin 1208 hoorde hij op een dag het Evangelie van de wegzending van de apostelen. Deze volgelingen van Jezus mogen geen goud en zilver bezitten, geen beurs, tas en stok meenemen onderweg en geen sandalen dragen. Nu wist Franciscus wat zijn bestemming zou worden; leven volgens het model van het heilig Evangelie (Testament).

² Dit wordt nader toegelicht op de volgende pagina.

³ Thomas van Celano was een tijdgenoot van Franciscus en heeft zijn levensverhaal vastgelegd in opdracht van de Paus, na Franciscus' heiligverklaring.

Al snel sloten mensen zich aan bij de leefwijze van Franciscus. Toen hij van mening was dat de groep klaar was voor een formele prediktocht zond hij zijn broeders twee aan twee uit waarbij hij ze zijn eerste leefregels meegaf. Hij zei zijn broeders:

'Gaan jullie nu op weg, brengt de mensen de vredesgroet en roept allen op om boete te doen tot vergeving van hun zonden. Bewaart in moeilijkheden je geduld, bidt zonder te verslappen, laat je door inspannende en zware arbeid niet afschrikken, weest bescheiden in je spreken, gedraagt je waardig in je optreden en weest dankbaar wanneer men jullie weldaden bewijst. In ruil voor dat alles wordt jullie immers een plaats in de hemel bereid'.

Deze wezenlijke punten: leven volgens het evangelie, in absolute armoede, voortdurende boeteprediking⁴, zonder enige voorziening door de wereld gaan, met werken en bedelen in onderhoud kunnen voorzien, worden gezien als de kern van de 13^e eeuwse franciscaanse spiritualiteit.

Toen de twaalf broeders waren teruggekeerd besloten ze naar Rome te gaan om goedkeuring te gaan vragen voor hun manier van leven⁵. Daar ontmoetten zij de bisschop van Assisi, Guido, en kardinaal Johannes van Sint Paulus die hen probeerden over te halen in een klooster te treden en zich terug te trekken in eenzaamheid. Franciscus wees dit beslist van de hand en wist de kardinaal te overtuigen. De oerregel van Franciscus werd door paus Innocentius III goedgekeurd en de broeders kregen toestemming om eenvoudige boetepreken te houden. Door de pauselijke bekrachtiging was de gemeenschap rond Franciscus een orde binnen de kerk geworden. Franciscus noemde zijn groep de minderbroeders, broeders van de 'minderen', de armen.

In 1212 sloot Clara van Assisi, ook afkomstig uit een adellijk geslacht, zich aan bij Franciscus om eenzelfde leven te leiden. Daardoor ontstond de vrouwelijke tak van de Franciscanen. Franciscus zelf richtte voor hen een onderkomen in bij de kerk van San Damiano. Clara bleef daar tot haar dood in 1253.

De broeders leefden in volstreekte armoede en trokken rond om te preken en te werken. In het begin vonden de mensen de broeders maar raar, maar na verloop van tijd kregen ze steeds meer waardering en bewondering voor Franciscus en zijn broeders. In 1219 ging Franciscus naar Damiate in Egypte om het kruisvaarderkamp te bezoeken. Hij wilde hier de boodschap van vrede temidden van de strijd van de kruistochten brengen aan de Sultan Melek el-Kemil. Deze was zeer onder de indruk, maar werd niet bekeerd tot het christendom. Zo'n bezoek was zeer uniek in een tijd waarin christenen en moslims elkaar alleen maar bestreden met geweld. Toen Franciscus terugkwam schreef hij een nieuwe versie van de regel die nu nóg gehanteerd wordt onder de Franciscanen. Deze werd goedgekeurd door de paus in 1223.

De gezondheid van Franciscus ging steeds verder achteruit. In het Midden-Oosten heeft hij waarschijnlijk een oogkwaal en malaria opgelopen. Hij besloot naar La Verna, een berg ten noorden van Umbrië, te gaan. Hier ontving hij in 1224 de stigmata, de wonden in handen, voeten en zijde van de lijdende Christus aan het kruis. Hij trok nog een jaar rond en schreef het Zonnelied⁶, een lofzang voor alles dat geschapen is door God. Franciscus voelde dat zijn dood naderde en liet zijn testament opschrijven door zijn meest naaste broeders. Hierin gaf hij kort weer hoe zijn bekering had plaatsgevonden en hoe het leven van de eerste broeders was. *'Het is een herinnering, een aansporing en een waarschuwing.'* Een jaar later stierf Franciscus en werd hij begraven in de kerk San Giorgio. Toen Franciscus in 1228 heilig verklaard werd, begon men een kerk te bouwen die naar hem vernoemd zou worden. Het lichaam van Franciscus werd in 1230 naar deze kerk overgebracht.

⁴ Boete is in het algemeen het inlossen van een bepaalde schuld die ontstaan is door een verkeerde handeling. Hiermee wordt binnen de Kerk de Zondeval van de mens bedoeld.

⁵ Beweegredenen hiertoe worden toegelicht op pagina 9.

⁶ Toegevoegd bij de bijlagen.

Welk ideaal streefde Franciscus na?

Het ideaal dat door de Franciscanen nagestreefd wordt is gebaseerd op de woorden en handelingen van Franciscus maar vooral ook op de regels die Franciscus zijn broeders meegaf en zijn testament dat hij ze naliet. In totaal heeft Franciscus drie keer vastgelegd hoe hij vindt dat zijn volgelingen zouden moeten leven. Als eerst schrijft Franciscus in 1209 de oerregel die hij zijn broeders meegeeft bij hun eerste zending. Dit allereerste levensontwerp schreef Franciscus 'op eenvoudige wijze met enkele woorden', zoals hij zelf zegt in zijn testament. Hiervoor gebruikte hij teksten uit het Evangelie, dat hij zo volmaakt mogelijk probeerde na te leven. Deze eerste redactie, de oerregel, is verloren gegaan. De regel uit 1221 daarentegen is bewaard gebleven en bestaat uit 24 hoofdstukken. Hierin worden onderwerpen als kledij, onderlinge verhoudingen, de vasten, het vragen van aalmoezen, de gehoorzaamheid en de armoede aangesneden. De laatste tekst, de regel van 1223 is aanmerkelijk korter dan de regel van 1221. Met medewerking van zijn broeders heeft Franciscus hierin bijna alle hoofdstukken verkort of in enkele kernachtige zinnen samengevat. Franciscus spreekt over één regel; de redacties van 1221 en 1223 verwoorden dezelfde levenswijze en zijn beiden het authentieke werk van Franciscus zelf.

Niets mag ons dus in de weg staan, niets scheiden, niets vertroebelen. Laten wij allen overal, op iedere plaats, ieder uur en iedere tijd, dagelijks en voortdurend, echt en nederig geloven, en in ons hart bewaren en liefhebben, eren, aanbidden, dienen, loven en zegenen, verheerlijken, hoog verheffen, prijzen en danken de allerhoogste en verheven, eeuwige God, drievuldig en een, Vader, Zoon en Heilige Geest, schepper van alles en redder van allen die in Hem geloven, op Hem hopen en Hem beminnen; Hem die zonder begin en zonder einde is, onveranderlijk, onzichtbaar en onzegbaar, onuitsprekelijk, onbegrijpelijk en onnaspeurbaar, gezegend en lofwaardig.
Franciscus' Regel van 1221, XXIII vers 10-11.

Franciscus streefde ernaar te leven volgens het evangelie in absolute armoede, gehoorzaamheid en nederigheid. Het navolgen van Christus was zijn doel. De verwantschap van alles wat leeft is hierin een belangrijke voorwaarde.

Leven zonder bezit, armoede

'Zalig gij die arm zijt, want aan u behoort het rijk Gods.' (Luc 6,20)

'Heer, als wij iets als eigendom zouden bezitten, dan hadden we beslist ook wapens nodig om het te verdedigen. Daar komt alleen maar twist en ruzie van, en daardoor wordt de liefde tot God en de naaste gewoonlijk sterk geremd. Daarom willen wij in deze wereld geen dingen bezitten.' (Drie Gez. 35; vgl Verm 27 en Lc 11, 21-22)

Wat Franciscus vooral geraakt heeft in Jezus is dat wanneer God zich laat (her)kennen in een mensenleven, dit niet blijkt uit een overmaat aan bezit en aanzien. Of uit een overmacht die mensen verblindt en onderwerping afdwingt. Franciscus geloofde dat de Zoon van God niet optreedt als een Bezitter, maar als Gever. Niet als Heerser, maar als Dienstknecht van allen. Jezus roept op om al je bezit te verkopen en de opbrengst aan de armen te geven. Franciscus volgde dit radicaal na maar geloofde dat leven in armoede meer betekent dan alleen 'niets bezitten'. Het gaat er volgens hem veel meer om *dat je niet leeft om te bezitten*. Je zou hieruit af kunnen leiden dat de broeders alles mogen hebben wat nodig is voor hun levensonderhoud, hun werk en andere bezigheden. Het is aan ieder persoonlijk uit te maken wat hij nu echt nodig heeft. De minderbroeders stellen zich afhankelijk op door een zo groot mogelijke onzekerheid na te streven. Zo leveren ze zich uit aan de goedheid van God en van hun medemensen en zijn ze ontvankelijk voor de noden van hun medebroeders.

Leven in armoede in de geest van Franciscus gaat radicaal in tegen wat onze maatschappij opvat als een succesvol leven, namelijk een goede opleiding, carrière maken en in rijkdom gelukkig leven. Leven in armoede is hiermee in strijd en zet er een ander ideaal voor in de plaats. Volgens Franciscus is je levensgeluk niet afhankelijk van je opleiding, carrière of rijkdom, maar je levensgeluk hangt af van de mate waarin je Jezus navolgt en doet wat God van je vraagt. Behoeften, uiterste nood en arm zijn; het zijn allemaal rekbare begrippen. De toepassing hiervan verschilt en hangt af van de plaats en de tijd waar(in) iemand leeft.

De armoede nastreven werd rond 1210 heel anders in praktijk gebracht dan nu. Verder zijn er duidelijke regels voor de broeders geen eigen huis of geld te bezitten. De rest is afhankelijk van ieders persoonlijke inzet. Deze is natuurlijk wel gefundeerd op een intrinsieke drang om afhankelijk te zijn van je medemens en van God en Jezus hierin te volgen. Leven in armoede heeft nog een andere betekenis. Franciscus is erg beroemd om zijn Zonnelied, dat hij op zijn sterfbed schreef. Stervend dankt hij God voor de Schepping en hij voelt zich ten diepste met deze Schepping verbonden. Leven in armoede betekent dat je nooit meer neemt dan je nodig hebt, omdat je weet dat alles wat je doet gevolgen heeft voor de rest van de Schepping. Je verbonden weten met de rest van de Schepping betekent dat je je rijk voelt omdat je mag bestaan samen met al het andere levende. Als we kijken hoe slecht onze industriële en kapitalistische samenleving is voor het milieu, dan zien we hoe waar dit inzicht van Franciscus is. De vreugde begint bij Franciscus al te bestaan; niet de vreugde over het zus of zo zijn, maar vreugde over *er zijn*, zonder meer; deel uit te mogen maken van de Schepping.

Nederigheid

'En ik vermaan en waarschuw hen om niet minachtend te oordelen over mensen die ze met fijne en kleurige kleren aan (Mt 11.8) heerlijke spijzen en dranken zien gebruiken: maar laat ieder liever zichzelf oordelen en minachten.' (vgl Mt. 7,1vv) (Rb 2. 11)

Nederigheid is een moeilijk begrip en zal ik proberen met een voorbeeld uit te leggen. De minderbroeders zijn trouw aan de armoede door zelf arm te leven. Ze proberen een voorbeeld te geven aan andere mensen. Maar ze spreken over hen geen oordeel uit wanneer deze mensen dit niet navolgen. Als ze anderen gaan beoordelen, komen ze met zichzelf in tegenspraak, ze verheffen zich dan boven een ander. Volgens Franciscus is het uiterlijk gedrag van mensen niet voldoende om te oordelen over hun handelingen. Je zal ook oog en oor moeten hebben voor wat deze mensen met hun gedrag voor hebben, voor hun intenties. Jezelf nooit verheffen boven de ander door over hen te oordelen wordt samengevat in het begrip nederigheid. Hiermee wordt ook concreet dat alle mensen gelijk zijn: arm of rijk, man of vrouw, gelovig of niet, kind of volwassene. Ook is de nederigheid van de Franciscanen te zien in hun *dankbaarheid* deel uit te mogen maken van de Schepping.

Gehoorzaamheid

Gehoorzaamheid, een moeilijk begrip omdat het al zoveel emoties oproept zonder het te onderwerpen aan een franciscaanse interpretatie. Het roept iets op in de trend van 'beveel is bevel', een soort kadaverdiscipline. Het lijkt je vrijheden te beperken. Gelukkig heeft dit niets te maken met wat de franciscanen centraal stellen in hun manier van leven of wat Franciscus voor ogen had. Voor hen is gehoorzaamheid gehoor willen geven aan het woord van God en het dan ook doen. Maar dat heeft met alle vrijheid te maken. Jezelf durven loslaten, de regie uit handen durven geven, gehoor durven geven aan de diepste stem van je hart en Gods stem. Vertrouwen hebben op dat alles deel uitmaakt van Gods plan en dat het dus wel goed komt, op aarde of in het hiernamaals. Dat Franciscus ervan overtuigd was dat nood wet breekt en dat dit niets afdoet aan iemands gehoorzaamheid blijkt uit verschillende levensbeschrijvingen van Thomas van Celano. Toen een broeder van Franciscus tijdens de vasten 's nachts wakker werd van de pijn in zijn maag van de honger bereidde Franciscus een maaltijd voor. Hij 'brak zijn eigen wet' door zelf ook mee te eten om de medebroeder die bijna om kwam van de honger zich niet ongemakkelijk te laten voelen dat hij het vasten niet heeft kunnen volhouden. Hieruit blijkt wat het liefhebben van je naaste is. Gehoorzaamheid draait dus niet om het strikt naleven van regels en geboden, maar met luisteren naar wat je ingegeven wordt en de moed hebben dit op te volgen.

Waarom sprak Franciscus' ideaal mensen toen zo aan?

In Franciscus' jeugd ging er nauwelijks een jaar voorbij zonder dat er wel ergens oorlog⁷ gevoerd werd. Als kind van zijn tijd trok ook hij ten strijde. Het romantische beeld dat een ridderleven opriep sprak hem aan. Maar toch, deed hij na verloop van tijd afstand van dit leven. Het was niet uit pacifisme⁸ dat hij afzag van een militaire carrière: hij voelde aanvankelijk alleen maar dat zijn roeping ergens anders lag. Vanaf 1208 koos Franciscus als herkenningsteken voor hem en zijn broeders; 'De Heer geve u vrede!' of 'Vrede en alle goeds!'. Het volk wist hier geen raad mee, ze reageerden geprikkeld of zelfs vijandig. De argwaan naar Franciscus of hij misschien wel een verrader was, was misschien niet eens onterecht in deze tijd geweldadige en onrustige tijden.

De feodale⁹ samenleving had een klassieke maatschappelijke indeling; de eerste stand omvatte de geestelijkheid die werd gevolgd door de adel- en ridderstand waarna het boerenvolk de onderste laag vormde. Armoede werd in deze feodale samenleving beschouwd als een teken van zwakte. Toch werden de armen er niet op aangekeken, het was een noodzakelijk kwaad en een beproeving voor de slachtoffers. Het maakte deel uit van de door God gegeven orde. Rijkdom schepte dus ook verplichtingen; armoede was in deze tijd wel te verdragen door de solidariteit en barmhartigheid die de rijken ('moesten') tonen.

Toen deze feodale samenleving tot rust kwam, begon een commerciële revolutie. Geleidelijk aan ontwikkelde in de grote steden een nieuwe stand; de burgerij. Dankzij de opbloeiende handel wist zij steeds meer geld en macht te verkrijgen. De armen werden in deze tijd onderverdeeld in drie verschillende soorten armen; melaatsen en andere zieken, pelgrims en gezonde armen. De eerste twee, die door God arm zijn gemaakt, kregen de meeste sympathie en giften. Door de commerciële revolutie waren de mensen zo afhankelijk geworden van oogsten en handel dat wanneer deze bron van inkomsten wegviel er grote armoede zou gaan heersen. Dit gebeurde, door mislukte oogsten ging er een gigantische armoede heersen. Dit veranderde de ethiek, er werd geen onderscheid gemaakt in de verschillende soorten armen. De armoede veranderde van een last die gedragen moest worden in een hoge uitverkiezing, wie door lijden/ armoede werd getroffen was een beeld van de lijdende Christus. Verschillende armoedebewegingen stonden op en gingen rondtrekken.

Je ziet dat de woorden en uitspraken van Franciscus in deze tijd wel in vruchtbare aarde vielen; rond de 11^e en 12^e eeuw was in West-Europa 'rijkdom en armoede' het belangrijkste thema. Er vond een kanteling plaats in hoe men tegen armoede aankeek. Eerst was het een *beproeving* voor de slachtoffers door God, waarna het veranderde in een *uitverkiezing* door God waarin je Christus kon navolgen. Het franciscaans ideaal werd als het ware door de realiteit aangereikt. Het is dan ook niet gek dat een man als Franciscus opstond en de navolging van Christus in armoede predikte, zoals ook andere mensen rondtrokken en het christelijke geloof verkondigden. Denk bijvoorbeeld aan de Katharen die ook in deze tijd rondtrokken om over Christus te prediken en aan de Dominicanen die als lijfspreuk hadden; 'loven, zegenen, verkondigen'. In Frankrijk was zelfs een beweging actief, de Waldenzen, die verlangde naar radicale armoede en weigering van dienstplicht. Ze vormde godsdienstige communes met gemeenschappelijk bezit en streefden ernaar Jezus' Geest terug te brengen in de wereldwijde Kerk. Leden van deze armoedebeweging werden als kettters verbrand door de Kerk.

⁷ Er werden kruistochten gehouden door de Kerk om Islamitische landen te bekeren tot het Christendom. Daarnaast heerste er ook grote onrust in Italië waardoor onderling kleinere oorlogen uitbraken tussen provincies.

⁸ Pacifisme is de filosofie waarbij geweldloosheid centraal staat en vrede als belangrijk doel worden nagestreefd.

⁹ Leenstelsel in een standenmaatschappij; het in leen geven van grond waar een onderlinge verplichting tot trouw, bijstand en het betalen van schattingen tegenover stond

De brandstapel had ook Franciscus' lot kunnen zijn, maar hij was verstandig en had enkele machtige beschermers in Rome zoals bisschop van Assisi Guido en kardinaal Johannes van Sint Paulus. Hij was geen rebel of een vijand van de Kerk en mede onder zijn invloed is deze in die tijd veel hervormd. Zo werden bijvoorbeeld de rijke kloosters van andere Orden direct aangepakt.

De eerste groep mensen die zich rond Franciscus verzamelde was vrijwillig arm geworden. Ze waren zich bewust van hun evangelische roeping en konden gehoor geven aan deze roeping door Franciscus te volgen (gehoorzaamheid). Al gauw werd de eerste apostolische tocht ondernomen. Thomas van Celano schreef hierover;

“Vanaf dat moment begon Franciscus met grote bezieling en vreugde aan alle mensen te verkondigen dat ze boetvaardigheid moesten tonen, in simpele bewoordingen maar met groot charisma. Zijn woorden waren als vurige pijlen, die diep in het hart doordringen, en iedereen had er bewondering voor. Hij leek totaal niet meer op wie hij eens geweest was, richtte zich op de hemel en keurde de aarde geen blik meer waardig. Het mag frappant genoemd worden dat hij precies op die plek begon te prediken waar hij als kind had leren lezen en waar hij aanvankelijk met alle eer is begraven. Zo kwam een gelukkig begin tot een nog gelukkiger voltooiing, want waar hij eerst leerling was geweest, daar werd hij later leraar, en waar hij zijn werk begonnen is, daar heeft hij het ook beëindigd.”

Thomas van Celano, hoofdstuk 10, paragraaf 23.

Al snel groeide het aantal gezellen en Franciscus stelde een aantal regels op voor hun levenswijze. Hij baseerde zich vooral op zinnen uit het Evangelie, want daar wilde hij zich aan spiegelen. Wel voegde hij er nog het een en ander aan toe dat direct te maken had met de dagelijkse gang van zaken in zijn leefgemeenschap. De regels die door Franciscus zijn vastgelegd zijn heel anders dan ze doen vermoeden. Het zijn geen regels zoals in een wetboek waarbij geldt dat ze niet voor interpretatie of eigen ingeving vatbaar zijn. Om te beginnen is bijvoorbeeld Franciscus' benadering van de armoede niet van juridische aard, de norm is niet vastgelegd en wordt ingevuld naar ieders eigen geweten. Zijn opvatting van de armoede is een uitwerking van een nieuwe zingeving van zijn leven. Deze nieuwe zingeving doet Franciscus op in zijn ontmoeting met de melaatse. Hij voelt zich verbonden met de allerminste in de samenleving. Tenslotte krijgt de hele wereld voor hem een nieuwe zin; Franciscus voelde zich verplicht de leer en voetstappen van Jezus Christus te volgen. Dat vulde hij steeds weer opnieuw in vanuit de concrete omstandigheden waar hij met zijn broeders voor kwam te staan. Wat betreft de materiele kant van de armoede, staat voor Franciscus niet het al of niet bezitten van eigendom op de voorgrond. De broeders mogen alles hebben wat ze nodig hebben, zeker waar het om gebruiks- en verbruiksvoorwerpen gaat. Het is aan ieder van de broeders persoonlijk vast te stellen wat hij al of niet nodig heeft. Hierbij moet natuurlijk bij ieder een eerlijke en overtuigende wil aan ten grondslag liggen waarbij er gestreefd behoort te worden naar 'tevreden zijn met het allerminste'. In Franciscus geschriften komt dit terug als 'God kennen en Hem herkennen in de minsten (nederigheid).

Deze regels wilde hij laten goedkeuren door de Paus. Op het eerste gezicht lijkt het vreemd dat Franciscus het zo belangrijk vond dat zijn leefregels werden goedgekeurd door de Kerk, daar waar de Kerk kruistochten hield en zich omringde met kostbaarheden. Dit lijkt in strijd met Franciscus' ideaal. Hiermee liet hij zien hoe belangrijk Christus voor hem is. De Paus is namelijk de plaatsbekleder van Christus op aarde en het is dan ook onmogelijk dat Franciscus zich tegen zo'n uitverkoren macht zou keren. Franciscus kreeg vaak te maken met dit soort tegenstrijdigheden en twistpunten. Toch hield hij hierbij vol aan zijn hoogste doel; leven volgens het Evangelie. Dat hij hierbij, in uiterste nood, eens een uitzondering moest maken op zijn eigen leefregels laat zien dat Franciscus vond dat zijn regels naar de geest en niet naar de letter uitgelegd dienen te worden. Misschien is dat wel de grote kracht, misschien heeft dit franciscaanse ideaal daarom zolang kunnen voortbestaan? Het is vatbaar voor verandering en vernieuwing zonder de kern aan te tasten.

De Kerk nam in die tijd af in populariteit; de spirituele beleving was er uit. De boetvaardigen en armoedebewegingen die in die tijd veel rondtrokken werden door de Kerk vaak niet geaccepteerd omdat ze kritiek hadden. Franciscus houdt beiden als eerste bij elkaar. Evangelisch leven (dat willen zowel boetvaardigen, armoedebewegingen en de Kerk) zonder mensen die anders leven te veroordelen, laat staan te bestrijden. Hierin vind je duidelijk de franciscaanse nederigheid terug. 'Vrede' is vanaf het begin af aan het sleutelwoord van de beweging. De Kerk van zijn tijd speelde nog nauwelijks in op de veranderingen in de maatschappelijke en culturele situatie. Om te beginnen al niet op de verstedelijkende samenleving. Niet op de grotere betekenis van het individu. Niet op de bloei van de kunsten, die zich uitte in de kerkenbouw, dichtkunst etc. De minderbroeders leefden midden in deze veranderende samenleving en konden dus wél inspelen op deze veranderingen. Franciscus was bijvoorbeeld zeer creatief in woord, zang en gebaar en zijn broeders schakelden later moderne kunstenaars in om dingen te bouwen en te versieren.

Er is een bijzondere wisselwerking tussen de thematiek van de 11e en 12e eeuw, de spiritualiteit van die tijd, en de boodschap die Franciscus bracht. Franciscus is hierbij als een soort metselaar geweest, wat er groeide in West-Europa heeft hij zowel mee opgebouwd als naar buiten gedragen. De mensen verlangden naar een voorbeeld van hoe goed en vreugdevol te leven als christen in een stedelijke omgeving. Franciscus was dit voorbeeld. Zijn grote kracht daarbij lag, behalve in zijn charisma, in de volharding en vastberadenheid het Evangelie na te leven. De Eucharistie, Menswording van Christus en Zijn dagelijks terugkeren in de gedaante van brood en wijn, was voor Franciscus heel erg belangrijk, wat ook laat zien dat Franciscus hield van symbolische handelingen om geestelijke ervaringen tastbaarder te maken. Een man voor/ van het volk.

Kortom, Franciscus' boodschap sprak mensen aan, het viel in vruchtbare aarde maar de presentatie van zijn ideaal, zijn vertoning was uniek. Mensen kregen een voorbeeld aangeboden, een rolmodel om na te volgen, geen grote heilige held op grote afstand. Dat doet Franciscus zelf ook al in zijn testament: zich voorstellen als een zondaar die zich bekeert. Daar konden mensen zich in herkennen. Dat blijkt uit het aantal volgelingen dat bleef stijgen na ieder charismatisch optreden waarin hij zijn boodschap verkondigde.

'Sint Franciscus in extase', Caravaggio, 1596 (foto: Webgalley of Art)

Waarom spreekt Franciscus' ideaal de mensen nu nog steeds zo aan?

Voor de eerste broeders berustten hun manier van doen voor een groot deel op hun persoonlijk contact met Franciscus, bij wie ze zich aansloten in kleding en leven, die ze uitkozen als geestelijk leider. Later kan men deze ervaring niet meer delen. De Regel, het Testament, de vermaningen en de andere geschriften geven een kader aan waarbinnen deze ervaring opnieuw kan opbloeien. Juist het gebruik van beeldspraak en paradox, die een beroep doen op eigen associaties, op eigen gedachten en ervaringen, kan ertoe bijdragen dat een dergelijke ervaring opnieuw gewekt wordt. Maar dat veronderstelt wèl dat men niet op de eerste plaats uit is op het nauwkeurig naleven van voorschriften, maar dat men op zoek gaat en blijft naar de strekking van deze geschriften.

Clara en Franciscus wilden leven als broeders en zusters van al het geschapene, open om te ontvangen, om te delen en om hun eigen regie uit handen te geven. Ze vonden het daarom noodzakelijk hun levenszekerheden niet te bouwen op bezit, want dat kan de liefde tot God en de naaste in de weg staan. Franciscus was zich er zeer van bewust dat bezit ook de vrede in de weg kan staan. Bezittingen zijn een voortdurende bron van ruzie en oorlog. Armoede opende voor Franciscus en Clara een nieuwe ruimte, de weg naar anderen en naar God. De keuze voor de armoede maakte hen vrij en solidair te zijn, lotgenoot te zijn van de armen, de mensen aan de rand van de samenleving. Franciscus verheugde zich over de ontmoetingen met arme en uitgestoten mensen. Hij was ook niet bang om zijn hand op te houden, te bedelen voor wat hij nodig had. Het betekende voor hem het volgen van Jezus op zijn levensweg. Franciscus spreekt nu nog aan, omdat hij zich – om het in onze termen te zeggen – bezig hield met vrede, milieu en mensen in nood. In onze maatschappij dreigen bezit, economie en macht ons te overheersen. Het is moeilijk in vrijheid te kiezen voor wat je echt nodig hebt om te leven. Niet alleen materieel bezit kan je in z'n greep houden, er zijn ook andere bezittingen waar we houvast bij zoeken, waar we misschien bezeten van zijn, zoals macht, succes of waardering van anderen. Werkelijke vrijheid betekent dat je dit alles niet meer nodig hebt, dat je kwetsbaar durft te zijn, zonder je in te dekken. Dit betekent geen zelfverheffing en toe-eigening maar nederigheid. Maar Franciscus hield zich ook op een oorspronkelijkere manier bezig met wat onder deze thema's ligt. Namelijk wat de verhouding is van de mens met God en je medemens. Met 'Oorspronkelijke manier' bedoel ik hier eigenschappen die Franciscus had om over deze thema's te prediken zoals zijn spontaniteit, zijn uitdrukkingsvermogen, daadkracht en verbeeldingskracht. Zijn bijzondere begaafdheid om mensen aan te spreken.

Een beslissend moment in het leven van Franciscus was zijn ontmoeting met de melaatse. Hij kreeg daardoor een andere kijk op zichzelf en zijn naaste. Hij ontmoette mensen die veracht werden en aan de kant geduwd: armen, bedelaars, rovers. Dit maakte hem bewust van zijn eigen kwetsbaarheid. Hij ontwikkelde het besef dat mensen kwetsbaar zijn, met beperkingen en daarom onderling afhankelijk. Zo kwam hij steeds meer tot een leven van dienstbaarheid en gehoorzaamheid. Gehoorzaamheid in de zin van gehoor geven aan..., luisteren naar wat de ander echt nodig heeft, omdat mensen broeders en zusters van elkaar zijn en als zodanig respect verdienen. Hij wilde, als een mindere broeder, de ander dragen en hoog houden en kon daarbij ook, vanuit zijn eigen gevoel van onvolmaaktheid, zonder schaamte, van anderen vragen wat hij zèlf nodig had. Hij en zijn broeders toonden de vrede. Door te leven zonder bezit voorkwamen zij conflicten over bezit. Ze hadden immers niets te verdedigen! In onze tijd betekent dit, dat het erom gaat te ontdekken wat de ander werkelijk nodig heeft, op welke manier we de ander echt van dienst kunnen zijn, iets van onszelf kunnen geven. Daarbij hoort ook ontvankelijkheid, in staat zijn te ontvangen, als anderen iets aan òns willen geven. Het geven en het ontvangen kan je dichter bij ons diepste mens-zijn brengen.

Sinds 1983 probeert een groep - door Franciscus geïnspireerde mensen – bij te dragen aan geweldloze oplossingen voor conflicten, de wereldwijde wapenhandel te laten verdwijnen en een mentaliteitsverandering in de maatschappij op gang te brengen. Dit alles om de vrede wereldwijd te bevorderen. Deze Franciscaanse Vredeswacht is ontstaan ten tijde van de grote antikruisraketten¹⁰ demonstraties. Voor de demonstraties van deze Vredeswacht worden verschillende methodes gebruikt. De belangrijkste methode zijn de wakes, waarbij iedereen zich kan en mag aansluiten. De wakes worden vooral gehouden bij protesten tegen wapenbeurzen, bij vredes- of antiracisme demonstraties en zomaar op plekken in de stad. Soms zijn er concrete aanleidingen voor de wakes: een uitbarsting van geweld ergens op de wereld, mensenrechten die geschonden worden, politieke handelingen die de vrede bedreigen, etc. De Vredeswacht probeert aandacht te vragen voor dergelijke ontwikkelingen, ongeacht of ze wereldnieuws zijn of op de achtergrond blijven.

Niet één facet in het leven is te gewoon om er een franciscaans tintje aan te geven. De broederschapgedachte die bij de Franciscanen meer naar voren komt dan bij welke religieuze orde dan ook spreekt de mensen nog steeds aan. In franciscaanse kloosters wordt gezamenlijk gebeden, gemediteerd en gegeten. Franciscus legde de nadruk op de verwantschap van alles, maar tegelijkertijd het eigenen. Volgens hem moest je proberen te leven als broeders en zusters van elkaar in Gods aangezicht. Hij raakte hiermee volgens velen (toen én nu) de kern van het leven. Juist nu we in een geïndividualiseerde (en geseclariseerde¹¹) samenleving leven is er des te meer behoefte aan verbroedering en verwantschap. Dit hoeft niet alleen maar met religie te maken te hebben. Iedereen zal het er mee eens zijn, religieus of niet, dat je een ander met respect hoort te behandelen; zoals je zelf ook benaderd wil worden. Deze boodschap van Franciscus, die natuurlijk zijn oorsprong vindt in Jezus, is zo universeel en altijd geldend dat mensen 800 jaar na Franciscus' leven nog steeds proberen deze boodschap door te geven en na te leven.

In totaal stonden 5 Januari 2008 ongeveer 20 wakers op het Binnenhof. Het thema was het werven voor Defensie van kinderen op ROC- en VMBO-scholen. Er is een uur lang gewaakt waarbij flyers uitgedeeld zijn met aan de ene kant een tekst over het thema en aan de andere kant het Franciscaans Vredesgebed. Ook gingen de wakers in gesprek met voorbijgangers.

¹⁰ Deze vredesdemonstratie was gericht tegen 572 nucleaire kruis- en Pershingraketten die de VS regering van president Reagan in Europ wilde plaatsen als gevolg van de wapenwedloop.

¹¹ Secularisering, ontkerkelijking de afname van de maatschappelijke invloed van religie.

Hoe werd het leven naar Franciscus' ideaal toen in praktijk gebracht?

Wanneer men probeert te leven volgens een ideaal dan gaat men op zoek naar de bron. De oorsprong voor de Franciscanen ligt bij een man die doormiddel van geschriften aan de hedendaagse Franciscanen geprobeerd heeft duidelijk te maken wat zijn ideaal is. Doordat zijn levenverhaal is 'vastgelegd' weten wij hoe hij was en welke boodschap hij probeerde over te brengen aan zijn medebroeders. Franciscus was zich uitermate bewust van zijn voorbeeldfunctie en wilde dan ook niet dat hem later iets negatiefs verweten kon worden. Wanneer hij het goede voorbeeld zou blijven geven, zouden zijn broeders altijd een houvast hebben. Dit streven naar perfectie in zijn voorbeeldfunctie ging, naar onze maatstaven, af en toe wel erg ver. Zo wordt bijvoorbeeld door Thomas van Celano een aantal situaties beschreven waarin Franciscus zichzelf niet toestaat zichzelf te voorzien van basisbehoeften. Of nog erger, er zijn passages waaruit blijkt dat Franciscus deed aan zelfkastijding.

'Wanneer ze zich wilden overgeven aan gebed, gebruikten ze soms hulpmiddelen om niet in slaap te vallen. Sommigen hielden zich overeind aan opgehangen touwen die ervoor moesten zorgen dat hun gebed niet werd onderbroken doordat ze onverhoeds in slaap vielen, anderen hadden ijzeren of houten boetegordels omgedaan. Ze deden tenslotte hun best de prikkels van hun menselijke natuur te onderdrukken door zichzelf te pijnigen. (Thomas van Celano, hoofdstuk 15, 40)

Tegenslag is voor Franciscus als een proef op de som. Het is gemakkelijk de ander lief te hebben wanneer alles meezit. Door tegenslagen wordt pas duidelijk hoe echt de vriendschap is, hoe diep het geloof en hoe sterk het geduld en het vertrouwen. En als dat allemaal stand blijkt te houden in slechte tijden, als men blijft staan waar men voor staat, dan pas kan er echte vreugde zijn. Geen successen en meevallers, maar juist tegenslagen en beproevingen bepalen welke innerlijke levenskracht iemand ontwikkeld heeft. Zo ziet Franciscus ook de beproevingen die hij zijn lichaam laat ondergaan. Je moet hierbij natuurlijk ook bedenken dat zelfkastijding onder religieuzen in die tijd niet abnormaal was. En dat de beschrijvingen van zijn tijdgenoten misschien niet helemaal volgens de waarheid waren, maar meer volgens het beeld dat die mensen van hem hadden/ een soort geïdealiseerd beeld. Waarbij je er dus vanuit gaat dat zelfkastijding en uithongering in die tijd behoren tot 'prestaties'. Door Franciscus af te beelden als man die zichzelf niets toestond en zichzelf altijd zwaar liet afzien zou hij heiliger gevonden kunnen worden door de bevolking.

Franciscus vergelijkt zijn lichaam met een ezel (hij noemt zijn eigen lichaam broeder Ezel en biedt hieraan vlak voor zijn dood ook zijn excuses aan voor de zelfverwaarlozing). Een lastdier moet je niet te lui laten worden, een ezel niet te vadsig¹². Volgens Franciscus moet je je behoeften in toom houden. Maar waar je echt behoefte aan hebt, dat mag je hebben. De broeders mogen elkaar gerust laten merken wat ze nodig hebben¹³, opdat ieder het noodzakelijke voor de ander probeert te krijgen en hem zo van dienst is¹⁴. Aan de materiele behoeften van de broeders worden voldaan door de relaties met de andere broeders. En zo worden ook hun immateriële behoeften vervuld: hun verlangen naar zorg, naar affectie, naar contact met andere mensen. Franciscus vindt dat de broeders beter voor elkaar moeten zorgen dan een moeder voor haar bloedeigen kind¹⁵. De beperking in het gebruik van voorwerpen heeft te maken met het belang van menselijke relaties boven dat van voorwerpen. Wie maar weinig heeft maakt eerder zijn behoeften en verlangens aan een ander bekend. Hij beseft eerder dat hij niet meer is dan een bedelaar, een mindere (nederigheid). En daar krijgt hij zorg, warmte en dankbaarheid voor terug.

¹² **2Cel 129**; Thomas van Celano, *Gedenkschrift van Franciscus' daden en deugden*.

¹³ **Rb 6, 24**; Definitieve regelredactie 1223

¹⁴ **Rnb 9, 13**; Voorlopige regelredactie 1221

¹⁵ **Rb 6, 24**; Definitieve regelredactie 1223

Hoeveel je ook bezitten mag, je kunt er geen liefde mee kopen. Gemis aan liefde valt niet op te vullen met goederen. Het in toom houden van je eigen behoeften is nog steeds een uitgangspunt voor de broeders, alleen gebeurt dit natuurlijk niet meer doormiddel van zelfkastijding of ander soort praktijken.

Ook de behuizingen en de verblijfplaatsen van de minderbroeders blijkt een andere invulling te hebben gekregen tegenwoordig. Zij mogen zich die niet toe-eigenen. Het gaat erom de houding van pelgrim en vreemdeling in deze wereld te bewaren. De broeders kunnen in die tijd gebruik maken van de gastvrijheid van hun medemens. Door niet in kloosters te wonen maar door de wereld te blijven rondtrekken werd deze houding van vreemdeling in de wereld het best beleefd. Zoals eerder vertelt, doelt 'zonder bezit' vaker op 'armoede gepaard aan nederigheid' dan op het niet laten gelden van eigendomsrechten. Na 1220 breekt een fase aan die niet meer gekenmerkt wordt door onzekerheid en onveiligheid, zoals in het begin. Deze ontwikkeling hangt samen met de indrukwekkende groei van de orde. Kan een gemeenschap van enkele duizenden broeders nu nog wel een beroep op de gastvrijheid en welwillendheid van andere mensen blijven doen net zoals dat handjevol broeders dat deed? In 1222 ging een handje vol minderbroeders in gebouwen in steden wonen. Sommige van deze gebouwen waren eenvoudige kloosters. Hun dagorde was daar tamelijk kloosterlijk. Naast gebed en prediking deden ze werk waaraan behoefte was: in Dubrovnik (Kroatië) begonnen Franciscanen een apotheek en in Utrecht stichtten ze de vrijwillige brandweer. Deze twee voorbeelden zijn wel van latere datum maar het gaat erom een voorbeeld te geven. Daarnaast verbleven broeders wel op plekken waar ze zich terug konden trekken zoals ze dat in Assisi in de bergen soms deden. Meestal waren deze plekken waar kluizenaars verbleven op een loopafstand van een stad(je) in de buurt.

De zorg voor zieken is een belangrijk onderdeel van het leven van Franciscus en zijn broeders. Daarom is het ziekenhuis in Rotterdam naar hem vernoemd. Hierboven zie je een beeld dat in de tuin van het Sint Franciscus Gasthuis staat.

Hoe wordt het leven naar Franciscus' ideaal nu in praktijk gebracht?

Wat betreft de behuizing van broeders blijkt het mogelijk de oorspronkelijke broederschapgedachte en afhankelijkheid in deze nieuwe omstandigheden op te roepen. Daar waar de overgrote meerderheid van de minderbroeders in de 12^e en 13^e eeuw nog rondtrok en volledig afhankelijk was van de gastvrijheid van anderen leven de minderbroeders nu in kloosters. Het is in deze tijd niet meer mogelijk te leven zoals de minderbroeders dit vroeger deden. Mens- en wereldbeeld zijn in 800 jaar uiteraard op tal van aspecten rigoureuus veranderd. Er waren andere normen wat betreft hygiëne, er was geen (ziekte-)verzekering en geen garantie voor voedsel. Het zou nu ondenkbaar zijn om pad te gaan, rond te trekken, en volledig afhankelijk te zijn van wat mensen je schenken nu (we zo verwend zijn dat) we deze dingen beschouwen als basisbehoeften. De tijden en maatstaven zijn veranderd. Dat neemt niet weg dat Franciscaans leven nog steeds kan! De essentie van Franciscus' boodschap blijkt van permanente waarde en wordt duidelijk beleefd in de 21^e eeuwse franciscaanse kloosters. De broederschapgedachte, de manier van omgaan met medemensen, de beleving van armoede (weliswaar relatief) en de nederigheid zijn nog elke dag terug te vinden in het kloosterleven. Zo hebben broeders bijvoorbeeld geen persoonlijk bezit (denk aan meubels of iets als een bankrekening), en geen garanties voor de toekomst (pensioenopbouw). Ze leven in afhankelijkheid en dankbaarheid voor wat hen gegeven wordt¹⁶.

Naast de kloosterlingen is er tegenwoordig een Orde van Franciscaanse Seculieren (O.F.S.). Dat zijn mensen die Franciscus en zijn ideaal centraal stellen in hun leven maar niet in een klooster wonen; het is een orde van evangelisch-levende mannen en vrouwen, die geen kloostergeloften¹⁷ afleggen. De leden vormen een samenkomende gemeenschap, die hun gewone werkzaamheden binnen en buiten hun gezin behouden. Zij houden regelmatig samenkomsten om zo hun geloof en hun onderlinge verbondenheid te onderhouden en te versterken.

Franciscanen benadrukken dat het gaat om wie we zijn, hoe we bedoeld zijn in Gods Ogen bij de Schepping en niet om wat we hebben of proberen te zijn. Ze vinden hun houvast in de overtuiging dat ze geschapen zijn door God en dus de moeite waard. *“We hoeven ons niet te bewijzen, ons niet te vergelijken met anderen, ons niet beter en mooier en sterker voor te doen dan wij zijn. Daarmee kan een hele last van ons afglijden en worden we ook opener naar anderen en naar de wereld om ons heen.”*

Minderbroeders zijn tegenwoordig, maar ook door de eeuwen heen, zeer actief op het maatschappelijke vlak. Zo moet je denken aan het onderwijs, de gezondheidszorg, jeugd- en bejaardenzorg, het gevangenisleven etc.

De broederschapgedachte speelt een belangrijke rol in het klooster. Zo wordt er bijvoorbeeld gezamenlijk gebeden, ook met gasten. Elke week is er in Megen op dinsdagmiddag een huisvergadering. Hier worden praktische zaken besproken zoals dat de broeders hun vuile was eerder moeten inleveren bij de broeder die verantwoordelijk is voor de was, maar er wordt tijdens deze bijeenkomst ook aandacht besteed aan elkaar; de broeders vangen elkaar op in moeilijke tijden en delen lief en leed met elkaar.

¹⁶ De stichting waar alle franciscaanse kloosters onder vallen haalt haar inkomsten uit de salarissen van broeders die een parttime baan hebben, AOW-uitkeringen van oudere broeders, en schenkingen (bijvoorbeeld erfenissen). Zo mogen de minderbroeders van dit geld verblijven in kloosters (ze zijn niet gebonden aan één klooster maar aan de orde en kunnen dus elk moment ergens anders komen te wonen) en krijgen kleding en eten. Ze leven sober en zonder privé-bezit.

¹⁷ Geloften van armoede, zuiverheid (celibaat; volledige seksuele en relationele onthouding) en gehoorzaamheid

Conclusie

Franciscus noemde zichzelf en zijn broeders minderbroeders. Hiermee wilde hij naar Christus verwijzen die koos voor de laagste en laatste plaats. Hij had niets van een geleerde en hield er ook geen grote theorieën over maatschappijverbetering op na. Toch heeft zijn Evangelisch enthousiasme tot in onze tijden een ongeëvenaarde aantrekkingskracht. Uiteraard kun je het leven van Franciscus in de 12e eeuw niet één op één kopiëren naar de 21e eeuw. Daarom zijn er ook een hoop verschillen tussen de minderbroeders van 800 jaar geleden en de minderbroeders die nu leven. Christus volgen in armoede en nederigheid volgens het Evangelie is het ideaal dat Franciscus in zijn regels naar voren brengt. Een ideaal dat iedere broeder verwezenlijkt door in broederschap en nederigheid samen te leven met medebroeders die hetzelfde ideaal nastreven. Franciscus ontmoet de arme en gekruisigde Christus in de lijdende broeder, de melaatse, verstotene en mindere. Dit doet hem ontdekken dat God de bron is van al het goede en dat Hij zich openbaart als liefde. Daarom is het gebed van Franciscus bijna uitsluitend een gebed van lof, dankzegging en zegening van God. En met de liefde als hoogste Evangelische deugd, zijn er de andere deugden: nederigheid, eenvoud, overgave aan Gods voorzienigheid¹⁸, vreugde en optimisme tegenover het leven. De echte franciscaanse geest is altijd hecht geworteld in de werkelijkheid en bestaat daarom al zo lang. Het is vatbaar voor veranderingen, die elke (religieuze) beweging door moet gaan, zonder hiermee de oorspronkelijke boodschap aan te tasten. Dat komt door de innerlijke motivatie van iedereen die de geest van Franciscus in zich draagt om te leven volgens een *ideaal*, niet volgens voorgeschreven *regels* die niet vatbaar zijn voor verbetering en vernieuwing.

Dat Franciscus' gedachtegoed nog steeds bestaat zal die nederige Franciscus stiekem toch vanuit de hemel nog wel een beetje deugd doen. Dat is iets waar hij nooit op uit is geweest, hij zou niet kunnen geloven dat hij dit te weeg heeft gebracht. Net zoals de stigmata¹⁹ die hij aan het einde van zijn leven ontving op de berg La Verna. Deze getuigen, volgens sommigen, van een goedkeuring door God voor wat Franciscus met zijn leven gedaan heeft. Franciscus heeft zich vereenzelvigd met Jezus en draagt daarom dezelfde wondtekenen. Zijn emoties drukte zich uit in zijn lichaam, hij was werkelijk begeistert door Jezus. Uit bescheidenheid en nederigheid dat hem zo'n grote eer toekomt heeft Franciscus zijn wondtekenen geprobeerd te verbergen tot aan zijn dood. Het ontvangen van stigmata was een ervaring waar hij geen kader voor had en moeilijk kon plaatsen. Pas na zijn dood werd bekend dat hij de stigmata ontvangen had, daarvoor was alleen een groep zeer naaste broeders hiervan op de hoogte. Christelijke theoloog Ivan Illich behandelt het fenomeen stigmata in zijn artikel Hospitality and Pain. Hij beschrijft een ontstaan van (echte) stigmata als volgt: "Compassie met Christus... het geloof is zo sterk en diep ingeworteld dat de gelovige de intense pijn van de kruisiging zelf ervaart". Zijn verklaring houdt in dat "een stigmatisatie zich voordoet bij iemand die exceptioneel sterk gelooft en een immense drang heeft zich te identificeren met het lijden van Christus." Een andere invalshoek over Franciscus' wondtekenen is dat het een vorm van melaatsheid zou zijn. Door zijn vele contact met melaatsen zou het natuurlijk goed mogelijk kunnen zijn dat deze besmettelijke ziekte ook Franciscus getroffen heeft. Of het nou een vorm van melaatsheid was of een vereenzelving met Jezus, Franciscus blijft een bijzonder figuur die zijn stempel heeft gedrukt op hoe het Evangelie te (be)leven. Zijn gedachtegoed is bewaard gebleven tot in de 21^e eeuw en ik hoop dat er vele generaties zullen zijn die begeistert worden door Franciscus' geest.

¹⁸ De Voorzienigheid van God of Goddelijke Voorzienigheid is binnen het christendom een term, waarmee de universele macht en handelende aanwezigheid van God in de wereld wordt aangeduid. Er wordt gesproken Gods Schepping en het in stand houden van deze Schepping; de Schepping *voorzien van...*

¹⁹ Stigmata zijn wonden die, volgens de Bijbel, werden toegebracht op het lichaam van Jezus tijdens zijn kruisiging. De term wordt gebruikt voor het omschrijven van de intense bloedingen uit de handen en voeten van Jezus toen hij aan het kruis werd genageld.

Nawoord

Als ik terugkijk op dit onderzoek en naar dit profielwerkstuk doe ik dat met een ontzettende voldoening en zekere trots. Ik heb ontzettend veel geleerd, meer dan ik van tevoren had durven hopen. Ik heb niet alleen geleerd wie Franciscus was en waarom de huidige minderbroeders zo door hem geïnspireerd werden, maar ik begrijp nu ook waarom ik me zo thuis voel bij de Franciscanen. De broederschapgedachte en verwantschap van alles wat leeft, de nederigheid, gehoorzaamheid de waardering voor de medemens en voor God wordt hier tast- en voelbaar. Zoals ik heb verteld in mijn voorwoord ben ik met school een aantal keer naar het minderbroederklooster in Megen geweest. Sinds ik bezig ben met dit onderzoek heb ik aan ditzelfde klooster nog een bezoek gebracht voor research. Ik heb tijdens dit bezoek interviews²⁰ mogen houden met een aantal broeders. Dankzij de openhartige gesprekken heb ik antwoorden gekregen op de vragen die ik had, waarvoor hartelijk dank!

Jaarlijks wordt in Megen een jongerenweekend georganiseerd, het franciscaans jongerentreffen (FJT). Dit weekend is speciaal voor jongeren tussen de 16 en 30 jaar. Hier kunnen jongeren meedenken, meepraten en leren over hoe je het christelijk en franciscaans gedachtegoed van invloed kan laten zijn op je leven. Hier heb ik veel geleerd, bijvoorbeeld over de Franciscaanse Vredeswacht. Dit weekend heeft mijn interesse naar Franciscus aangewakkerd en mij bewust gemaakt van hoe ik zelf wil leven. Ik ben geraakt, tijdens dit weekend, door wat Franciscus voor ogen had en heb voor mijzelf geprobeerd dit in mijn profielwerkstuk te verwerken. Franciscus is een deel van mij geworden en ik hoop dat dit terug te vinden is in het werk dat voor u ligt. Het is boven mijn verwachtingen uitgestegen!

Vrede en alle Goeds!

Franciscaans klooster in Megen

²⁰ De leidraad van dit interview heb ik bijgevoegd bij de bijlagen.

Bijlagen

- Zonnelied van Franciscus
- Bronverwerking van *De oudste verhalen over Franciscus van Assisi*, door Thomas van Celano
- Leidraad voor mijn interview met de minderbroeders

Kruis van San Damiano dat tot Franciscus zei: *'Ga, Franciscus, repareer mijn huis, want je ziet dat het op instorten staat'*.

Kerk van San Damiano

Het Zonnelied

Wees geloofd, mijn Heer
door al Uw schepselen
vooral door broeder zon,
die de dag brengt en ons beschijnt;
schoon is hij
en stralend in grote luister:
van U, Allerhoogste, ons een gelijkenis.

Wees geloofd, mijn Heer,
door zuster maan en de sterren,
aan de hemel heeft U ze gezet,
klaar, kostbaar en mooi.

Wees geloofd, mijn Heer,
door broeder wind en de luchten
en wolken en heldere hemel
en ook door weer,
dat gij Uw schepselen geeft.

Wees geloofd, mijn Heer
door zuster water,
zo nuttig en nederig
zo kostelijk en kuis.

Wees geloofd, mijn Heer,
door broeder vuur,
door wie U de nacht laat verlichten.
Schoon is hij en vrolijk
en krachtig en sterk.

Wees geloofd, mijn Heer,
door onze zuster, moeder aarde,
die ons draagt en voedt en ons

velerlei vruchten schenkt
en kleurige bloemen en gras.

Wees geloofd, mijn Heer, door hen die
om Uw liefdes wil vergeven,
die onzekerheid en verdriet verdragen.
Zalig zij die in vrede volharden.
Zij worden door U gekroond.

Wees geloofd, mijn Heer,
door onze zuster, de lijfelijke dood.
Zalig degenen die zij verzoend vindt
met Uw heiligste wil.
Hen kan de tweede dood niet deren.

Looft en prijst mijn Heer!²¹

²¹ Deze achtergrondafbeelding is een foto van de kloostertuin van het minderbroederklooster in Megen.

'De oudste verhalen over Franciscus van Assisi', Thomas van Celano
Bronverwerking d.m.v. tabel.

Paginanummer	Korte omschrijving tekstfragment	Vragen
58	Franciscus voorspelt toekomstbeeld/ vereiste aanpassingen die nodig zijn bij groeiend aantal medebroeders.	Symbolische betekenis vissersverhaal? <i>Betekenis voorspelling Franciscus?</i>
59	Franciscus zendt zijn broeders uit.	
61	Paus Innocentius III spoort Franciscus aan de orde te laten groeien. Droom boom.	
64/ 65	Franciscus reputatie groeit, HIJ spreekt mensen aan. Punt van discussie; onder de mensen verblijven of leven in eenzaamheid?	<i>Was het de boodschap of de persoon die Franciscus' reputatie deed groeien?</i> <i>Wat spreekt de hedendaagse Franciscaan zo aan in Franciscus' boodschap?</i> <i>Hebben de hedendaagse Franciscanen hier ook tussen getwijfeld?</i>
67	Symbolische betekenis armoede, habijt, manier van leven.	<i>De omstandigheden zijn veranderd, hoever gaan de hedendaagse Franciscanen in de beleving van de armoede?</i>
69	Onderdrukken menselijke prikkels en de functie hiervan.	<i>Symbolische betekenis of noodzakelijke boetedoening?</i> <i>Wat is de tegenwoordige invulling van deze geschriften?</i>
76	Verachting 'overbodige' luxe en respect voor het evangelie (schriftwoord van Lucas) in tweestrijd.	<i>Symbolische betekenis of noodzakelijke boetedoening?</i>
80/ 81	Bezoek aan de Sultan.	Passage; 'Dit alles had' t/m 'bijzondere gunst bewaarde.'
81	Franciscus spreekt tot al het geschapene.	<i>Symbolische betekenis of historisch feit?</i> <i>Wat is hiervan de hedendaagse invulling?</i>
88	(Weigering) verrichten wonder(en).	Waarom weigerde Franciscus in eerste instantie een vrouw te helpen?
94	Vergelijking lammetje en Jezus Christus brengt Franciscanen naar het Klooster van de Arme vrouwen.	
98	Beschrijving Franciscus' uiterlijk en karakter.	
99	Franciscus en de kerststal.	
105	Franciscus is getekend met de tekenen van het lijden en het kruis van Jezus Christus.	<i>Gebaseerd op historische juistheid of symbolisch bedoeld?</i> <i>Stigmata noodzakelijk voor</i>

Paginanummer	Korte omschrijving tekstfragment	Vragen
		<i>Franciscus' boodschap en figuur?</i>
115	De broeders die Franciscus verzorgden terwijl hij ziek was, bescheidenheid staat bij hen centraal + persoonlijke deugden.	
116/117	Franciscus is nooit tevreden, hij verafschuwt leidinggevende posities	<i>Waarom is Franciscus nooit tevreden?</i>
123/124	De broeders ontdekken, na Franciscus' dood, zijn wondtekenen.	<i>Gebaseerd op historische juistheid of symbolisch bedoeld?</i> <i>Stigmata noodzakelijk voor Franciscus' boodschap en figuur?</i>
126	Franciscus' liefde voor Jezus	
131/151	Franciscus naam (betekenis)	Waarom wordt Franciscus' jeugd herschreven?
135	Beschrijving rijkdommen Paus/ Katholieke Kerk	<i>Is dit niet in strijd met Franciscus' ideaal?</i>
137	Motivatie van het beschrijven van Franciscus' wonderen	<i>Gebaseerd op historische juistheid of om 'bij latere generaties het vertrouwen in Franciscus te versterken'?</i>
157	Kruisbeeld vertelt Franciscus Jezus' huis te herstellen.	Hier wordt juist weer letterlijk bedoeld, waar ik de symboliek in zag.
159/166/234	Franciscus draagt een boetegordel en zijn strenge discipline	<i>Is/ was dit noodzakelijk voor de beleving van zijn ideaal toen en nu?</i>
162/163	Franciscus vergelijkt zichzelf met een vrouw + verklaring	
164/165	Kloosterlijk leven	Vrijwillig of niet? <i>Waarom verschilt dit zoveel van het huidige kloosterlijke leven?</i>
166	Het onderscheidingsvermogen van Franciscus	
166	Franciscus vertrouwt zijn orde toe aan de katholieke kerk	
193	De straf voor een broeder die eens geld opraapte	<i>Is het volgen van de leefregels belangrijker dan de doelen die ermee bereikt horen te worden?</i>
222/224	Franciscus zegt dat vertrouwelijke omgang met vrouwen vermeden moet worden	<i>Lijkt dit niet erg op wat de Islam nu nog steeds roept? Waarom had hij zo'n afkeer van vrouwen?</i>

Interview PWS, te Megen

Franciscus van Assisi

- Wat is volgens u het *Franciscaans ideaal*?
- Waarom heeft u ervoor gekozen dit ideaal na te streven?

Franciscus wordt gezien als één van de populairste heiligen.

- Waarom denkt u dat Franciscus één van de meest populaire heiligen is?
- Waarom was Franciscus in zijn tijd zo populair? Was het de boodschap die hij verkondigde of was het Franciscus zelf die de mensen in de rij deed staan hem te zien en te horen.

In de geschriften van Thomas van Celano en in Franciscus' eigen geschriften vond ik een aantal omstreden aspecten. Ik had moeite deze te interpreteren. Berusten deze dingen op historische juistheid, is het echt zo gegaan, of wordt het symbolisch bedoeld. Hoe worden deze dingen gelezen en geïnterpreteerd door Franciscanen en hoe is dit terug te zien in jullie leven?

- Waarom leefde Franciscus zo intens nederig en met zoveel zelfhaat? (zie Regel 1221, H1.4)
- Franciscus vond dat men neer moest kijken op mensen die leidinggevende functies ambieerden. Hij wilde dat mensen die afgezet werden uit dit soort posities zich verheven zouden voelen (Thomas van Celano, blz. 116/117). Tegelijkertijd wilde hij goedkeuring van de Katholieke Kerk voor zijn leefregel en keek hij op tegen bisschoppen, kardinalen, Pausen en hun rijkdommen. (Thomas van Celano, blz. 135)
- Waarom had zelfkastijding ook een rol in Franciscus' leven, zou hij niet trots/ zuinig moeten zijn op Gods creatie in plaats van het te verminken? (Thomas van Celano, blz. 68/69, 76, 166)
- Een punt van discussie was of de minderbroeders onder de mensen moesten gaan verblijven of niet. Waarom heeft u ervoor gekozen dat niet te doen terwijl Franciscus ervoor koos dit wél te doen? (Thomas van Celano blz. 64)
- Wat vindt u van de stigmata van Franciscus, berust dit verhaal op historische juistheid of wordt bedoeld dat Franciscus zich volledig vereenzelvigd had met Jezus door hem zo na te leven?
- Wat voegt het verhaal van de stigmata toe aan het beeld dat u van Franciscus heeft?
- Zijn er nog meer wezenlijke verschillen in de beleving en naleving van het Franciscaans ideaal toen (in Franciscus' tijd) en nu?

Bibliografie

Boeken:

- *De oudste verhalen over Franciscus van Assisi*, door Thomas van Celano
- *De geschriften van Franciscus van Assisi*, door Franciscus van Assisi (vertaald door H. Loeffen)
- *Verslag van een ontdekkingsreis naar Franciscus*, door Hans Sevenhoven
- *Een man uit het dal van Spoleto*, door Helene Nolthenius
- *De geschiedenis van de Bijbel*, door Stephan Miller en Robbert V. Huber
- *20 Eeuwen, een religie verandert de wereld, het Christendom*, door Leo Strohm
- *Godsdienst verklaard, de oorsprong van ons godsdienstig denken*, door Pascal Boyer
- *Broeder Vuur*, door Luise Rinser
- *Franciscus van Assisi, over zijn evangelische bezieling en de betekenis ervan voor onze tijd*, door Edith van den Goorbergh en Theo Zweerman
- *Geschiedenis van de franciscaanse beweging*, door Lazaro Iriarte
- *Franciscus*, door Joan Mueller
- *Francesco*, door Jean Dulieu
- *Franciscus en de Islam*, door Jan Hoeberichts

Tijdschriften/ folders

- *Franciscaans maandblad* (jaargang 37 - nummer 8 – Oktober 2007)
- *Reiskrant Telegraaf, artikel over Assisi* (Zaterdag 27 Oktober 2007)
- Franciscaans blad "*Franciscanen.nl*" (jaargang 2 – November/December – 2007)
- Franciscaans blad "*Franciscanen.nl*" (jaargang 3 – Januari/Februari – 2008)
- Folders van de Franciscaanse Beweging over Tau-kruis en bezinningen etc.

Documentaires

- *Kloosterserie*, interview met Broeder Loek Bosch in Assisi.
- *Kloosterserie*, interview met Zuster Chiara Bots in Megen.
- **Interviews met minderbroeders in Megen**

Logboek

Maand	Dag	Wat heb ik gedaan	Vragen/ knelpunten	Oplossing/ advies
Aug	20	Opzoeken boeken, bibliotheek Mijdrecht & boekhandel Mondria	Boek uitgeleend of aanwezig in andere bibliotheek	Week wachten op boeken die over moeten komen of uitgeleend zijn.
	24	Ophalen alle boeken		
	25	Boeken lezen, globaal overzicht krijgen van wat de kern is	Er missen nog boeken <i>van</i> Franciscanen zelf.	Zoeken op internet of in de bibliotheek naar Franciscanen die een boek hebben gepubliceerd.
	26	Opnieuw zoeken in de bibliotheek/ op internet naar boeken (van Franciscanen zelf) en meer inlezen	Boeken van Franciscanen niet gevonden.	
	28	Eerste PWS bijeenkomst WAA, afspraken maken voor eerste beoordeling		
	29	Lezen belangrijkste bron, 'De oudste verhalen over Franciscus van Assisi'		
	30	Lezen belangrijkste bron, 'De oudste verhalen over Franciscus van Assisi'		
Sep	03	Lezen belangrijkste bron, 'De oudste verhalen over Franciscus van Assisi'		
	04	Verwerken belangrijkste informatie uit bron in een tabel		
	05	Eerste afspraak WAA	Er missen nog boeken <i>van</i> Franciscanen	Hulp vragen aan broeders in Megen.
	10	Verwerken belangrijkste informatie uit bron in een tabel		
	11	Schrijven/ aanpassen werkplan, voorlopige inhoudsopgave, motivatie van het onderzoek en logboek.		
	19	Eerste beoordeling PWS		
	23	Op zoek naar bronnen van Franciscanen		Gevonden: interviews van franciscanen
Okt.	5/7	Kloosterweekend FJT in Megen		Afspraak gemaakt voor interviews.
	16	Deelvraag 1 geschreven	Moeilijk zoveel verschillende bronnen te combineren.	Tijdens lezen van alle bronnen zoveel mogelijk aantekeningen te maken.
	21	Deelvraag 2 geschreven		

Maand	Dag	Wat heb ik gedaan	Vragen/ kneipunten	Oplossing/ advies
Nov.	6	Interview maken	Logische volgorde maken van de vragen	Interview laten lezen aan WAA
	8	Interview maken		
	10	Interview maken		
	13	Interview bespreken met WAA		
	15/16	Kloosterdagen met school in Megeen, interviews afnemen.		
	21	Afluisteren Interviews, Maken aantekeningen		
Dec.	1	Afluisteren Interviews, Maken aantekeningen		
	6	Herstellen/ bijschaven deelvraag 1		N.a.v aanvullingen van WAA
	9	Afschrijven deelvraag 2	Er is nu voorkennis door de interviews met de broeders.	Heeft voor- en nadelen.
	10	Beginnen aan deelvraag 3, inlezen		
	12	Deelvraag 3, schrijven		
	15	Deelvraag 3, bijwerken		
	20	Bibliotheek induiken voor nieuwe boeken		Veel nieuwe boeken besteld, over laten komen uit Bibliotheek in Utrecht
	27	Nieuwe boeken ophalen/ doorkijken		
	28	Lezen nieuwe boeken	Historische Roman over Franciscus	Niet gebruiken als historisch juist, maar om bevoegenheid van schrijver in te ontdekken en Franciscus als inspiratiebron te zien.
	29	Lezen nieuwe boeken, door middel van inhoudsopgave bekijken welke informatie bij welke deelvraag gebruikt kan worden.	Er is ook informatie voor deelvragen die al geschreven zijn.	Aanpassen en aanvullen van reeds geschreven deelvragen met nieuw verkregen informatie.
Jan.	5	Mailen naar Hans Sevenhoven. ²²		

²² Hans Sevenhoven is doctorandus in de godsdienstwijsbegeerte en gespecialiseerd in onderzoek naar Franciscus. Ik heb één van zijn boeken gebruikt als bron voor mijn PWS en ben dan ook razend enthousiast dat ik mailcontact heb met iemand die zoveel over dit onderwerp afweet.

Maand	Dag	Wat heb ik gedaan	Vragen/ knelpunten	Oplossing/ advies
Jan	7	Inlezen deelvraag 4		
	9	Schrijven deelvraag 4		
	12	Schrijven deelvraag 4		
	15	Bijwerken deelvraag 4		
	16	Hele PWS doorkijken	Overal zelfde werkwoordsvorm/ tijd gebruiken	Alles nalezen.
	20	Opnieuw mailcontact met Hans Sevenhoven		
	25	Deelvraag 5, inlezen		
	27	Schrijven deelvraag 5		
	29	Schrijven deelvraag 5		
Feb	02	Deelvraag 6 beginnen		
	05	Schrijven deelvraag 6		
	06	Schrijven deelvraag 6		
	08	Afmaken en doorlezen van alle deelvragen		
	09	Schrijven van inleiding en conclusie		
	10	Voorwoord en nawoord schrijven		
	11	Één geheel van maken, toevoegen logboek, bronnenlijst en bijlagen		
	12	Laten inbinden van profielwerkstuk		

